

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

У статті зазначено педагогічні підходи, наукові принципи (врахування та розвиток мотивації навчання, цілісність, системність, комплексність) і педагогічні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, соціальне посередництво, правоохоронний захист, експерт із соціальної роботи, соціальний розвиток, гендерні відносини, правова компетентність.

Методичну реалізацію компетентнісного підходу пов'язуємо з діяльнісним, особистісно орієнтованим та іншими в їх поєднанні та узгодженні за цілями, завданнями на принципі логічної доповнюваності; розробкою компетентнісно орієнтованих, соціально спрямованих завдань; використанням засобів для створення соціальних ситуацій із синтезом набутих навчальних знань, умінь, способів практичної діяльності [3].

Проблемний підхід на основі проектування діалогу, текстів фахового спрямування представлений працями таких науковців, як: А. Брушлинський, С. Караман, А. Матюшкін, М. Махмутов, Т. Симоненко, М. Шкільник; компетентнісний: В. Антіпова, О. Бистова, Н. Бібік, О. Овчарук, М. Пентилюк, О. Пометун, І. Родигіна, О. Савченко, С. Трубачова та ін. Правову компетентність фахівців досліджували В. Гриньова, О. Іваній, М. Подберезський та ін. [7].

Мета статті – розкрити теоретико-практичні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення емпіричних і теоретичних положень, що містяться в українській і зарубіжній фаховій літературі з різних галузей (педагогіки, психології тощо).

Термін “синергетика” (від грец. *synergeia* – співдружність, співробітництво), запроваджений Г. Хакеном, акцентує увагу на узгодженості при утворенні структури як єдиного цілого на так званому адитивному ефекті (“ціле більше від частин”). На думку вченого, феномен синергетики виявляється в сукупному колективному ефекті взаємодії [5, с. 41]. Т. Плячеко намагалася через синергетичний підхід визначити властивості колективу (відкритість, нелінійність, невірноваженість, когерентність, атракторність, фрактальність, емерджентність, здатність до самоорганізації) та організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців [5, с. 41].

Поняття “системний підхід” починає функціонувати у 30-х рр. ХХ ст. як важливий методологічний засіб наукового пізнання і являє собою системне охоплення, системне уявлення, системну організацію дослідження об’єктів з наступною організацією їх структури й функцій, що потребує різнобічного розгляду проблеми, часто передбачаючи участь у її розробці фахівців з різних галузей знань. І. Блауберг, В. Садовський, Б. Юдін – вітчизняні фахівці в галузі методології системних досліджень. Сучасні педагогічні праці останнім часом усе більше використовують системний підхід з позицій синергетики, що представляє міждисциплінарний напрям наукових досліджень закономірностей і принципів, які лежать в основі процесів самоорганізації в різних системах. Використання в новітніх технологіях навчання методології системного підходу надає змогу здійснити поділ складних явищ дійсності на частини або елементи, визначити способи організації окремих частин (елементів) системи в єдине ціле, взаємопідпорядкувати елементи системи, їх взаємодію [2, с. 268–273].

У філософському словнику подано таке визначення системного підходу: “системний підхід як спосіб наукового пізнання і практичної діяльності вимагає розгляду частин у нерозривній єдності з цілим” [2, с. 268–273]. В. Сластьонін та інші дослідники [2, с. 268–273] наголошують, що суть системного підходу полягає в тому, що відносно самостійні компоненти розглядають не ізольовано, а в їх взаємозв’язку, у розвитку та русі. Наочний, функціональний і історичний аспекти системного підходу вимагають поєднання таких принципів дослідження, як історизм, конкретність, урахування всебічних зв’язків і розвитку. Ж. Козіна наголошує, що “системний підхід базується на уявленні про доцільність функціонування системи... і ...досягненні мети або результату” [2, с. 268–273]. Л. Демінська під педагогічною системою розуміє сукупність взаємопов’язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості із заданими якостями. Дослідниця зауважує, що системний підхід у педагогічній системі вимагає реалізації принципу єдності педагогічної теорії, експерименту, практики [2, с. 268–73].

Концепція безперервного навчання, “навчання впродовж усього життя” (так звана концепція LLL – Lifelong Learning) найповніше задовольняє вимоги суспільства. Є. Кміта наголошує, що в системі компетентнісного підходу до навчання у вищій школі нових акцентів набувають вимоги до засобів навчання (вимагають залучення досвіду студентів, стимулюють активну мисленнєву діяльність тощо). Автор підкреслює, що для систем освіти різних країн Європи (і України), при всій їх культурно-національній різноманітності й специфіці економічного розвитку, характерні дві тенденції: перехід до професійних стандартів, що ґрунтується на високих результатах; системний опис кваліфікацій у термінах професійних компетентностей (компетенцій) [3].

Г. Бойко відзначає, що з погляду формування компетентностей майбутніх фахівців найбільш перспективним є моделювання професійної дія-

льності в навчальному процесі, трансформація й адаптація типових професійних завдань до вимог вищого навчального закладу. Автор пропонує для ефективного моделювання професійної діяльності фахівця послідовну реалізацію шести етапів: розробка моделі, тобто формування професійних завдань; оцінювання складності виявлених завдань, ранжування їх за важливістю в часі; формування професійних умінь, знань та навичок; розробка професійних завдань, що становлять зміст освіти; визначення місця кожного розробленого завдання й добір адекватних форм організації навчального процесу; максимальна індивідуалізація завдань (як для кожного студента, так і для колективної форми діяльності) [1, с. 7–17].

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ), а саме факультет психології, кафедра соціальної роботи, готує соціальних працівників за ОКР “бакалавр”, “магістр”. Магістратура включає два напрями спеціалізації: “соціальна робота з особливими категоріями населення” і “соціальний менеджмент та робота з громадою”. Навчальні програми бакалаврату і магістратури розроблені з дотриманням принципу міждисциплінарної інтеграції різних сфер знань про людину й соціум та поєднують теоретичну й практичну фахову підготовку. Кафедра соціальної роботи співпрацює з міжнародними недержавними організаціями та програмами (UNDP, UNICEF, UNISAIDE). Високий рівень теоретичних знань та формування практичних навичок у студентів забезпечує викладання профільних дисципліни (історія та теорії соціальної роботи, методологія та методи досліджень у соціальній роботі, менеджмент соціальної роботи, методи роботи з групами соціального ризику, соціально-психологічні технології вирішення проблемних ситуацій, організація волонтерської роботи тощо) і спеціалізованих курсів (соціальна робота з сім’єю, соціальна робота у неформальних підліткових об’єднаннях, менеджмент соціальних проєктів та програм тощо). Отже, дисципліни правового спрямування і серед профільних, і серед спеціалізованих відсутні. Можливості для використання набутих знань та розвитку професійних навичок у практичній діяльності надають передбачені програмами підготовки практики, які реалізуються на базі різних державних та недержавних установ і організацій, зокрема слідчих ізоляторів, що говорить про доцільність правової складової, а не тільки соціально-психологічної, у фаховій компетентності майбутніх соціальних працівників. Важливо, що процес навчання побудований на ідеї розвитку суб’єктності студента завдяки включенню їх у професійно орієнтовані практики, широко використовуються інтерактивні методи навчання, а окремі курси викладають виключно в тренінговій формі (тренінг професійної готовності, тренінг комунікативної компетентності, тренінг психології спілкування, тренінг асертивності) [1, с. 34–41].

В. Борисенко, наголошуючи на найефективніших підходах у навчанні, зазначає, що у своїй діяльності спирається на основні способи реалізації проблемного навчання: удосконалення навичок роботи за алгоритмом розв’язання пропонованих завдань, окремих конкретних операцій відпові-

дно до зразків; вирішення розумових завдань відповідного типу, які допускають вибір і передбачають різну послідовність їх виконання [7].

Особистісно орієнтоване навчання передбачає мотивацію досягнення, спрямування до успіху, коли найбажанішим є просування вперед, інтерес до всього нового, стан рухливої гармонії із собою та навколишнім оточенням, а результативність такого навчання залежить від правильного вибору шляхів упровадження інноваційних технологій [4, с. 56–61]. Р. Карпюк зауважує, що в теорії особистісно орієнтованого навчання основними поняттями є навчання та розвиток. Навчання – спільна діяльність студента й викладача, що забезпечує засвоєння знань студентами та оволодіння способами набуття знань. Розвиток людини – процес якісних і кількісних змін її організму, нервової системи, психіки [4, с. 56–61].

Висновки. Запропоновані педагогічні умови [6, с. 232–242] навчання (створення в майбутніх соціальних працівників позитивної мотивації до формування професійно-правової компетентності як цілісного структурного утворення, потреби в їх самовихованні й самовдосконаленні; упровадження системи знань про сутність і значущість професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників до змісту їх професійної підготовки; реалізація в освітньому процесі вищів доцільного комплексу традиційних та інноваційних форм і методів, що сприяють формуванню професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників; забезпечення готовності викладачів до формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників) спираються на принципи навчання та виховання, що надає можливість самостійного вибору студентами форм діяльності в аудиторних і позааудиторних умовах, під безпосереднім керівництвом викладачів чи опосередкованим їх впливом; цілісності, що передбачає розкриття студентами професійної діяльності як цілісного явища; системності, що зумовлено характером сучасної освіти: наскрізна система формування професійно-правової компетентності (під час вивчення професійно орієнтованих і спеціальних дисциплін, введення факультативу, профорієнтаційна діяльність); комплексності, зумовленої необхідністю залучення до формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних педагогів комплексу навчальних дисциплін.

Перспективою дослідження є побудова освітнього процесу з урахуванням наведених теоретико-практичних умов на основі системи наукових принципів (урахування та розвиток мотивації навчання, цілісність, системність, комплексність), що визначає успішне формування професійно-правової компетентності в майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах.

Список використаної літератури

1. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко та ін. ; за ред. В. Г. Кремня. – Київ : Освіта, 2004. – 384 с.
2. Демінська Л. О. Системний підхід у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання / Л. О. Демінська // Сучасні інформ. технол. та інновац. методики навч. у підг. фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ ; Вінниця, 2011. – Вип. 27. – С. 268–273.

3. Журавська Н. С. Глобальний характер міжнародної трудової міграції виклики та завдання вищої освіти [Електронний ресурс] / Н. С. Журавська. – Режим доступу: <https://www.degruyter.com/view/j/rpp.2016.6.issue-3/rpp-2016-0026/rpp-2016-0026.xml?format=INT&rskey=jvbZ1m&result=1>.
4. Карпюк Р. Особистісно орієнтовна професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання / Р. Карпюк // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2007. – Вип. III–IV. – С. 56–61.
5. Пляченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями : монографія / Т. М. Пляченко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2010. – 428 с.
6. Шахматова Т. В. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування ділових якостей майбутніх фахівців / Т. В. Шахматова // Наук. зап. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – № 109. – С. 232–242.
7. Ящук С. П. Формування професійно-правової компетентності студентів: зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / С. П. Ящук. – Режим доступу: <https://www.degruyter.com/view/j/rpp.2016.6.issue-3/rpp-2016-0034/rpp-2016-0034.xml?format=INT&rskey=jvbZ1m&result=1>.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2016.

Ящук С. П. Модель формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників в педагогічному процесі навчання в закладі освіти

В статті вказані педагогічні підходи, наукові принципи (увага до мотивації навчання, цілісність, системність, комплексність) та педагогічні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх соціальних працівників.

Ключевые слова: *соціальна робота, соціальний працівник, соціальне посередництво, правохоронительна заштита, експерт по соціальній роботі, соціальне розвитие, гендерні відносини, правова компетентність.*

Yashchuk S. The Model of Formation of Professional and Legal Competence of the Future Social Professionals in the Pedagogical Process of Educational Institution

The proposed pedagogical conditions of learning (creation in the future social workers positive motivation for the formation of professional-legal competence as an integral structural entity, needs in their self-education and self-improvement; implementation of the system of knowledge about the essence and importance of professional-legal competence of the future social workers to the content of their training; realization in the educational process of the higher education institutions the appropriate complex of traditional and innovative forms and methods for facilitating the formation of professional-legal competence of the future social workers; ensuring readiness of the teachers to formation of professional-legal competence of the future social workers) are based on the principles of learning and upbringing, namely: taking into account and development of learning motivation during students' activity (enhancing cognitive activity), that provides the possibility of independent students' choice of the activities in conditions of the classroom and outside the classroom under the direct supervision of teachers or their indirect influence; integrity, which involves the disclosure of students' professional activities as a holistic phenomenon; systematic character, that is predetermined by the nature of modern education: comprehensive system of the professional-legal competence formation (in the process of studying of professionally oriented and special disciplines, introduction of the elective, career-oriented activities); complexity, that is conditioned by the need to involve the complex of educational disciplines in the future social teachers' professional-legal competence formation.

Key words: *social work, social worker, social mediation, law enforcement security, social work expert, social development, gender relations, legal competency.*